

RODOLF MATAS (1860-1957), UN CATALÀ UNIVERSAL

Jaume PLANAS i GUASCH

Un dels esdeveniments més importants de la meua vida va ser conèixer i conuiuïre una temporada amb Rodolf Matas, mort ara fa quaranta dos anys a Nova Orleans, quant ell en tenia 97. Una llarga vida dedicada de ple a la cirurgia i curulla d'honors i distincions. L'amistat del Dr. Matas amb els meus pares venia de lluny, encara que tenien poques ocasions de veure's degut a viure tan allunyats. Circumstàncies particulars van portar-me a traslladar-me a New Orleans, ara fa cinquanta tres anys, on vaig poder conèixer-lo ben de prop i passar amb ell molt bones estones. El Dr. Matas era un vertader compendi de l'història de la Louisiana. Encara que sembli impossible, Matas havia nascut abans que Abraham Lincoln hagués estat elegit per primera vegada President dels Estats de la Unió.

Tota la seva vida estava lligada a aquella història tan romàntica i plena de color de les plantacions de cotó, dels càntics dels esclaus negres, de les lluites dels Estats del Sud amb els del Nord, les evacuacions massives de les poblacions batudes per les epidèmies de febre groga, l'aparició de la música de jazz, etc. Sopar amb ell al cèlebre "Antoine's" del Vieux Carré, amb aquell antic mobiliari, era reviure l'època vuitcentista de la Louisiana que tantes voltes hem vist en pel·lícules i novel·les.

Quant jo vaig ser-hi encara hi havien restes evidents de segregació racial. Recordo aquells tramvies els respatllers dels quals tenien dos forats on s'hi adaptava un rètol que deia "Només per negres" i que s'anava passant al seient del darrera a mida que s'omplia el tramvia. La majoria dels cinemes no admetien la gent de color, i el primer consell que va donar-me el Dr. Matas en arribar, va ser de que mai ningú em veiés acompanyant alguna noia negra tan sols fos mulata.

Amb la història de Matas es podria fer una novel·la, car sembla impossible que un sol home hagi pogut fer tantes coses interessants i a la vegada acumular tants honors i nomenaments. La enciclopèdia "Who is who in

Amèrica” necessita varies pàgines de lletra petita per donar referència de tots els seus títols i publicacions. Va ser Membre d’Honor del Royal College of Surgeons de Londres, Caballero de la Orden de Alfonso XII y de Isabel la Católica, Chevalier de la Legió d’Honor francesa, Oficial de l’Ordre de Leopold de Bèlgica, Medalla Carlos Finlay de Cuba, Medalla Henry Bigelow de Boston. Violet Hart va crear la medalla “Rudolph Matas”, premi anual per al progrés de la cirurgia del vasos. Membre Honorari de la nostra Reial Acadèmia de Medicina, membre de la Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya. President de tants i tants Congressos Internacionals, que no acabariem mai de parlar. William J. Mayo, el gran cirurgià de Rochester va escriure una volta “*Matas és el cirurgià més savi que mai hagi conegut*”. I a Blalock, el primer en curar els coneguts “nens blaus”, vaig sentir-li dir en una conferència, que l’avenç actual de la cirurgia vascular no hagués estat possible sense els treballs de Matas. Encara que és poc conegut, a ell devem també l’anestèsia dels nervis de l’extremitat superior i de la segona branca del trigèmin. Va ser pioner en cirurgia toràcica modificant els mètodes d’hipertensió, en reducció de fractures i mètodes de contenció.

Un fet curiós, que suposo desconegut per la majoria de nosaltres, es que Matas no era el seu vertader nom. Ell es deia Rodolf Hereu i Jordà, però la clàssica confusió de cognoms que passa a la majoria de catalans a Nord Amèrica en ser cridats per l’últim nom de la targeta de visita, o sia pel nom matern, va fer que el seu pare, Narcís Hereu i Matas, fos conegut en arribar als Estats Units per Matas i que els descendents acabessin a la fi com a Matas també.

El seu pare, gironí, home d’esperit inquiet i aventurer, es casà amb Teresa Jordà, filla d’un capità de marina de Sant Feliu de Guíxols, que tenia un germà dedicat a negocis a New Orleans. El matrimoni no va anar massa bé. Sembla ser que ell va tenir certs dubtes al descobrir que ella era molt més gran que ell. La parella, atrets per la prosperitat del germà Tomás, marxaren a New Orleans. El primer negoci va ser comprar una farmàcia o potser allò que a Estats Units en diuen farmàcies, però on s’hi ven de tot, al French Quarter, el barri més típic d’aquella ciutat i l’any següent va entrar a l’Escola de Medicina. El 12 de Setembre de 1860 nasqué Rodolf a Bonnet Carré (Louisiana).

Jaume Pi Sunyer, que va conèixer molt bé Matas, segurament per l’amistat que hi tenia l’estimat mestre Don August, explicava que el nom va triar-lo el pare que estava apassionat per un folletó “Les Mystères de Paris”, el protagonista del qual es deia així. Tot són detalls que van marcant el

temperament d'aquell home. Poc després la família es traslladà a Matamoros (Mèxic), prop de la frontera americana, dedicant-se segons Pi Sunyer a fer negocis amb un grup de catalans, que venien roba y bestiar als exèrcits del Sud, encara que jo sabia que feia de metge, a la vegada, a Matamoros (Mèxic) i a Brownsville (Texas), que estan separats només per la frontera. I pot molt bé ser que siguin certes les dues versions.

L'home portava al cap fer-se oftalmòleg i amb 40.000 dòlars-or estalviats durant aquells anys, va marxar a París a completar els estudis de medicina, però per insistència de la seva muller, aviat va tornar. S'establí a Barcelona, obrint una consulta al carrer del Carme. Rodolf va fer un temps d'estudis a París i va continuar l'escola primària aquí a Barcelona, fent les classes en castellà i parlant català en la vida casolana com era costum. Però el pare, aquell home inquiet, va començar a especular en un negoci de ferrocarrils, el projecte del qual era fer una línia directa Paris-Barcelona.

En aquest negoci va perdre, en dos anys, tots els diners acumulats, veient-se obligat a marxar altre cop als Estats Units per intentar refer la fortuna. Arriben a New Orleans en plena epidèmia de febre groga i s'estableixen primer a Brownsville (Texas) i després altre cop a Matamoros (Mèxic). Aquí Matas acabà el batxillerat, passant-l'hi una anècdota, que explicava amb molta gràcia. Deia: La sala d'actes del col·legi estava plena de tots els estudiants que ens graduàvem i dels nostres familiars. La taula de professors estava presidida pel comandant de la plaça general Revueltas i en ple discurs van sentir-se uns trets que alarmaren a tot l'auditori. El general Revueltas s'aixecà de sobte reclamant calma i serenitat tot dient: "Señoras y Caballeros, ustedes se están alarmando sin causa alguna. No hay peligro. Lo que acaban de oír es el saludo militar que he ordenado en honor de los nuevos graduados, que México recibe con emoción". Es va restablir la calma i la sessió continuà. Però en sortir vàrem assabentar-nos que el que havia passat era que el líder revolucionari, general Díaz, havia atacat la ciutat.

Acabat el batxillerat als 17 anys, Rodolf començà la carrera de medicina a la Tulane University de New Orleans, de la que ja mai més es va moure, sent-hi després professor de cirurgia, arribant a governar-la com a Rector durant molts anys i posseint fins a la seva mort l'envejable títol de ser el "*Més preclar i distingit alumne des de la fundació de la Universitat*". Sent encara estudiant va enrolar-se a l'expedició de Finlay en plena epidèmia de febre groga, amb la Comissió d'Estudi Nord-americana, com a tècnic de laboratori i traductor, arribant fins a L'Havana. Els científics d'aleshores es mofaven de què els mosquits portessin la malaltia, teoria que ell va creure

des del primer moment. En aquella expedició es van cremar milers de sèquies on es reproduïen a plaer els mosquits transmissors de la febre groga, malaltia que ell mateix va patir tres voltes, sent un cas rar, ja que la malaltia deixa immunitat permanent. Va ser el primer en diferenciar la febre groga de la tifoidea, malalties que llavors es confonien, i va netejar la ciutat de Nova Orleans, que li deien la “ciutat dels mosquits”, i tota la contrada, fent destruir el 1885 seixanta mil cisternes. Pocs anys abans de morir encara va donar sang per estudis experimentals de les lesions dels glòbuls rojos dels pacients que han patit aquesta malaltia.

Als 20 anys va graduar-se metge i als 26 era professor d'Anatomia. L'any 1894 en morir el professor de Cirurgia d'aquella Universitat, van promoure'l a la plaça els mateixos alumnes i professors, lloc que va exercir fins a la seva jubilació. Matas va recordar sempre les seves arrels catalanes i va fer molts viatges a Barcelona. Un cop separat el matrimoni dels pares, va acompanyar a la seva mare i germana a la casa pairal de Sant Feliu de Guíxols, que els vells de la vila encara coneixen com a Cal Duro. I tot sovint, als estius, apareixia sense fer soroll a Barcelona o a Sant Feliu, fent estades en aquesta ciutat gironina. I d'aquí l'amistat de la meva família amb la seva germana i amb ell. Amb tots aquests canvis de domicili, no és estrany que Rodolf parlés diferents llengües. S'expressava tan còmodament en anglès com en castellà, català o francès, sense accent estranger en cap d'elles. I a més parlava l'alemany, el polonès, el portuguès y l'italià. Rodolf es va casar, a Nova Orleans, amb la vídua Adrienn Landry, el fill de la qual vaig conèixer. Un cas curiós, un cirurgià que operava amb gran habilitat i tenia amputat el dit polze de la mà dreta.

Als Estats Units Matas era tota una institució i tant sols dir, a qualsevol lloc, que anaves recomanat d'ell, s'obrien totes les portes. Una cosa que a mi m'agradava molt era sortir amb ell a passejar, perquè als seus 89 anys encara li agradava molt caminar. Tothom el coneixia i el saludava. Al creuar els carrers els guàrdies paraven la circulació i ell sempre corresponia amb unes paraules d'agraïment. Però tot just ens havíem allunyat s'acostava a la meva orella i, com un nen, em deia: “el pobre fa parar la circulació perquè es pensa que en cas apurat no podria fer una correguda”. I seguidament m'explicava la història de l'operació a que havia sotmès aquell “guàrdia”, o algun familiar, citant frases i detalls que semblava impossible que pogués recordar. Tenia una memòria portentosa. M'explicava detalls no sols d'Amèrica, sinó dels amics comuns de Sant Feliu de Guíxols i de la meva mateixa família, que jo ni recordava.

Durant l'última visita que va fer a Barcelona, vaig portar-lo a visitar les excavacions de la ciutat romana de la Plaça del Rei, que ell no coneixia. Aquells dies els diaris de la ciutat havien fet córrer la seva estada entre nosaltres. Pel seu aspecte inconfusible, el conserge va reconèixer-lo i amablement em va pregar que esperéssim al responsable del museu per acompanyar-nos a la visita. Com es lògic, altres visitants que ho sentiren van anar-se afegint a nosaltres i poc a poc es formà un grup important. Les explicacions eren conduïdes amb gran coneixement i amabilitat per el director del Museu, però a la poca estona la sorpresa fou de tots en veure que el senyor foraster que venia a visitar allò per primera volta, s'anava entusiasmant explicant detalls de la civilització romana relacionats amb els objectes que anaven apareixent, deixant-nos a tots bocabadats.

Matas era un gran amant de les "belles arts" i el promotor de tota la vida musical de New Orleans. Va ser, a més, un dels principals protectors del "Delgado Museum of Art" i organitzador dels premis anuals de pintura, on amb orgull puc dir que un germà meu va guanyar-hi un premi. Nova Orleans sabia que ell representava una peça important de la seva vida interior i del seu progrés i per això era respectat i complimentat per tothom. Fins i tot a les festes de Carnestoltes, que són allà molt populars, el Rei amb la seva carrossa ha d'anar a saludar al batlle de la ciutat, però abans era obligat passar a veure al Professor. Encara guardo una fotografia del primer any que vaig ser-hi, que ell està brindant amb el Rei que, causalment, va ser aquell any el seu més famós alumne, el Dr. Alton Ochner.

Matas era un home molt discret. De tant en tant apareixia en els medis quirúrgics sense avisos que obliguessin a cortesies, sempre a punt de "pescar" algun detall. Així es va presentar un cop a l'Hospital Clínic al Servei del Prof. Antoni Trias. Era l'època, que com recordaran els de més edat, els quiròfans del Clínic, en forma de ferradura, tenien unes grades i una barana que les separava de la taula d'operacions i entrava qui volia a presenciar la cirurgia. S'entén que eren estudiants i metges. Cap del asseguts va reconèixer-lo. Trias estava operant ni més ni menys que un aneurisma, operació delicada i compromesa, amb gran perill per al malalt, operació que casualment havia descrit per primera vegada el Dr. Matas i que es coneixia arreu del món com "endoaneurismorràfia de Matas". Ja poden imaginar-se el rebombori que es va armar en adonar-se el Antoni Trias de la seva presència, quan, acabada la feina, aquell va acostar-se a felicitar-lo. Matas va fer per primera volta aquesta operació improvisant sobre la marxa en un cas d'un negre que havia estat ferit per una perdigonada a l'arrel del braç i presentava un gran aneurisma. En descriure l'operació deia modestament: "En intentar aquest mètode, no tenia més guia que el fracàs

dels 19 intents de sutura arterial de Glueck, i que les exigències del cas feien necessari buscar una altra solució". Va ser també pioner de la cirurgia toràcica, modificant els mètodes d'hiperpressió. Va inventar diferents tècniques d'anestèsia regional, de reducció i contenció de les fractures i va fer les primeres temptatives de cirurgia nerviosa.

Matas era un viatger infatigable. Sovint als estius el vèiem aparèixer a Sant Feliu o a Barcelona, sense fer soroll, sempre buscant dades a la biblioteca de l'Acadèmia de Medicina, visitant hospitals, museus, obres d'art, o bé corrent pel barri gòtic. I tornava a desaparèixer, també sense fer soroll.

Matas a New Orleans, vivia en una casa d'estil colonial plena de llibres per tot arreu, a la biblioteca, al menjador, apilonats a terra, sobre les cadires. A qualsevol lloc que es mirava no es veien més que llibres, de medicina, de literatura, d'art i en totes les llengües. Estava subscrit a la majoria de revistes professionals de tot el món. Va fundar la biblioteca de l'Escola de Medicina de la Tulane University, on enviava la majoria de llibres i revistes, biblioteca que llavors ja tenia prop de 90.000 unitats entre volums i articles i una gran col·lecció de fotografies dels metges més importants del món, on vaig veure-hi moltes cares espanyoles. I tota aquesta activitat la duia sent borni. Poc després d'acabada la carrera van haver d'enuclear-li l'ull dret per una infecció contagiada d'un malalt. En aquella època no hi havien ni antibiòtics, ni sulfamides i sols la gent gran sabem com acabaven les infeccions aleshores.

Entre aquelles columnes de llibres es movia com el peix a l'aigua, però els últims anys van ser per ell una tragèdia, en quedar completament cec degut a una progressiva miopia i glaucoma de l'únic ull que tenia. Fins el plaer d'escriure als amics amb aquella lletra petita i apretada, havia de confiar-lo al seu secretari. En una carta em deia "Els meus ulls han estat una gran pèrdua. La pitjor operació que he hagut de fer a la meua vida ha estat amputar del meu cos la biblioteca, d'altre forma no hagués sentit el pes dels anys, ni perdut l'interès per als problemes humans".

Matas va morir el 24 de setembre de 1957 i encara que per l'edat ja era d'esperar, la seva mort va commocionar el món mèdic, però nosaltres els metges catalans vàrem sentir encara més la mort del "nostre Matas", com li deïem, perquè nosaltres el sentíem com a cosa pròpia i ell també se sentia un dels nostres, encara que per naixement fos nord-americà. Jo vaig perdre més que un mestre i no goso a dir, un amic. Gràcies a ell vaig tenir una estada planera als Estats Units. Ell va tenir cura d'arranjar-me des de l'estada on viure fins a ser ben rebut arreu on anava i a fe que vaig girar per tot el país.

No crec que hagués fet més per un fill. Les seves nombroses cartes i consells les guardo com a cosa sagrada. Amb la seva barba blanca i el seu aspecte venerable, Matas representava, com bé el va descriure el periodista Weller, "l'arquetipus de la grandesa espanyola, benvolent, amb el color i la textura de la pell com la vitel·la i les faccions aquilines, rera el bigoti i la barbata platejades. Va estimar la medicina i tota la seva vida va girar al voltant d'ella". En broma deia: "m'agrada tot de la medicina, excepte pendre-me-les jo mateix".

Va viure modestament, cobrant sempre modestos honoraris, el que no va impedir-li d'acumular una gran fortuna amb tan llarga i activa vida. Fortuna que a la seva mort va revertir a l'Universitat a la que tant ja l'hi havia donat en vida a més de la magnífica casa de l'Avinguda Saint Charles on vivia. Jo amb orgull, però amb modèstia i emoció, els diré que a mi em va deixar una petita però per a mi molt significativa quantitat, com a record de les estones passades amb ell. Fa uns anys vaig passar uns dies a New Orleans i per molt que buscava no veia la casa que tan gravada tenia a la memòria. A la fi vaig veure un edifici modern i trist, en el qual una minúscula placa a la paret deia. "Aquí va viure el Professor Rodolf Matas". Tot s'acaba. Tot s'oblida. Així és la vida.

Va contribuir a la literatura professional amb centenars d'articles, va deixar sense acabar una gran història de la Louisiana que estava planejada en 16 volums i entre els escrits medico-filosòfics tinc un petit llibret "L'ànima del cirurgià", escrit l'any 1915 per orientar els estudiants novells, en el qual es descobreixen trossos que mostren una gran sensibilitat. Diu: "amabilitat, tendresa, compassió, no exclouen fermesa", "persuasió i autoritat poden anar de la mà", "ni la severitat ni el temperament inflexible són incompatibles amb una gran paciència i una simpatia genuïna", "el jove que en presenciar la primera operació s'ensorra i cau, mostra ser completament normal, que té bons sentiments i imaginació i que té una qualitat humana que el farà un cirurgià humanitari, que sentirà el pes de la seva responsabilitat quant li arribi el torn de ser un mestre", "és una equivocació de la gent creure que la vista de la sang és indiferent al cirurgià. Al contrari, quant més vell i experimentat, més conservador es torna i menys sang vol veure en les seves operacions".

No voldria acabar aquestes notes sense dedicar un record a Sam, el seu fidel criat negre, que durant els dos últims anys que Matas va estar internat en clínica i en estat semi-inconscient, no va abandonar la habitació ni un sol moment. Com ja vaig dir una volta, per saber dir adéu d'aquesta manera, cal estar, indubtablement, molt prop del Cel.